

27.10.2015

Viite

Asia

Tyynenmeren kauppakumppanuussopimuksen (TPP) sisältö

Asiasanat POHJOIS-AMERIKA, YHDYSVALLAT, TYYNIMERI, JAPANI, UUSI-SEELANTI, AUSTRALIA, KANADA, BRUNEI, CHILE, MALESIA, MEKSIKO, PERU, SINGAPORE, VIETNAM, KAUPPAP

Hoitaa TUO-10

Hoitaa UE

Koordinoi

Tiedoksi

ASA-01; ASA-02; ASA-10; ASA-20; ASA-30; AVS-KEO; AVS-POL; AVS-TUO; EUR-01; EUR-02; EUR-40; KEO-50; OIK-10; OIK-20; POL-01; POL-02; POL-10; POL-30; STU-00; TUO-01; TUO-02; TUO-20; UKKMI-00; UMI-00; VIE-02; VIE-30; VIE-40; VNEUS
AST; BER; CAN; EUE; GEN; HAN; ITÄ-22; JAK; KOB; KUL; LIM; LON; LOS; MEX; NAE; NDE; NYC; OTT; PAR; SIN; SNT; TOK; VAR; WAS; WIE
LVM; OKM; OM; SM; SP; TEM; TPK; VM; YM

Laatija jakanut

Neuvottelut Tyynenmeren kumppanuussopimuksesta (TPP, Trans-Pacific Partnership) saatiin päätökseen 5.10.2015 kahdentoista osapuolen (Australia, Brunei, Chile, Japani, Kanada, Malesia, Meksiko, Peru, Singapore, Uusi-Seelanti, Vietnam ja Yhdysvallat) kesken. Tässä muistiossa selostetaan TPP-sopimuksen sisältöä Yhdysvaltain kauppaedustajan (USTR; United States Trade Representative) toimiston julkaiseman yhteenvedon pohjalta. TPP-sopimustekstiä ei ole vielä julkaistu.

1. Luettelo sopimuksessa olevista luvuista

1. Alkulausekkeet ja yleiset määräykset
2. Tavarakauppa
3. Tekstiilit ja vaatteet
4. Alkuperäsäännöt (ROO)
5. Tullimenettelyt ja kaupan helpottaminen
6. Terveys- ja kasvinterveysmääräykset (SPS)
7. Kaupan tekniset esteet (TBT)
8. Kauppaa korjaavat toimenpiteet
9. Investoinnit
10. Rajat ylittävä palvelukauppa
11. Rahoituspalvelut
12. Liikkeenkilöiden väliaikainen oleskelu
13. Televiestintä
14. Sähköinen kaupankäynti
15. Julkiset hankinnat
16. Kilpailupolitiikka
17. Valtionyhtiöt ja valtion nimeämät monopolit (SOE)
18. Henkinen omaisuus (IP)
19. Työelämän säännöt
20. Ympäristö
21. Yhteistyö ja valmiuksien kehittäminen

22. Kilpailukyky ja liiketoimien helpottaminen
23. Kehitys
24. Pienet ja keskiuuret yritykset (SME)
25. Sääntelyn yhdenmukaisuus
26. Läpinäkyvyys ja korruptionvastainen toiminta
27. Hallinnolliset ja institutionaaliset määräykset
28. Riitojenratkaisu
29. Poikkeukset
30. Loppusäännökset

2. Lukujen yleistajuinen sisältö

Luku 1 sisältää **alkulausekkeet ja yleiset määräykset**. Siinä varmistetaan TPP-jäsenmaiden olemassa olevien kansainvälisten sitoumusten (kuten WTO-sopimus) sekä muiden kahdenvälisten- ja alueellisten kauppasopimusten voimassaolo rinnakkaisesti TPP-sopimuksen kanssa. Lisäksi siinä määritellään yleisimmät sopimustermit.

Luku 2 käsittelee **tavarakauppaa**. Osapuolet ovat sitoutuneet poistamaan ja vähentämään tullimaksuja sekä ei-tullimuotoisia kaupanesteitä teollisuustuotteilta. Suurin osa teollisuustuotteiden tullimaksuista poistuu välittömästi sopimuksen astuessa voimaan, mutta joidenkin tuotenimikkeiden osalta tullit poistuvat eripituisten siirtymäaikojen kautta. Osapuolet tulevat julkistamaan kaikki tullitariffeihin liittyvät ja muut tavarakaupan käyntiin liittyvät tiedot. Lisäksi osapuolet sopivat, ettei tullietuuksien saamiseksi aseteta ehtoja kuten esimerkiksi paikallisuusvaatimuksia, tai luoda WTO-sitoumusten vastaisia vienti- tai tuontirajoituksia ja –maksuja. Tähän kuuluvat uudelleenjalostetut tuotteet, sillä ne edistävät esimerkiksi osien ja komponenttien kierrätystä uusiksi tuotteiksi. Mikäli osapuolella on käytössään vienti- tai tuontilisenssivaatimuksia, niistä tulee tiedottaa muille sopimusosapuolille läpinäkyvyyden lisäämiseksi ja kaupankäynnin helpottamiseksi.

Maataloustuotteiden osalta osapuolet sitoutuvat poistamaan tai vähentämään tulleja ja muita kauppaa rajoittavia toimia maataloustuotteiden kaupan ja ruokaturvan parantamiseksi. Osapuolet sitoutuvat edistämään esimerkiksi vientitukiin ja –luottoihin liittyviä uudistuksia sekä tekemään yhteistyötä WTO:n puitteissa näiden aiheiden osalta. Osapuolet ovat myös sopineet läpinäkyvyyden ja yhteistyön lisäämisestä tiettyjen maatalouden bioteknologiaa koskevien toimien osalta.

Sopimuksen luku 3 käsittelee **tekstiilejä ja vaatteita**. Osapuolet ovat sitoutuneet poistamaan pääosan tulleista välittömästi. Tietyille herkille tuotteille on määritelty pidempiä siirtymäaikoja. Luvussa sovitaan myös erityisistä alkuperäsäännöistä, jotka edellyttävät TPP-maissa valmistettujen lankojen ja kankaiden käyttöä paikallisten hankintaketjujen ja sektorin investointien tukemiseksi. Sopimuksessa on erillinen mekanismi sellaisten lankojen ja kankaiden käytölle, jotka eivät ole yleisesti saatavilla alueella (nk. "short supply list"). Lisäksi luvussa sovitaan tulliyhteistyöstä ja toimenpiteistä tullien kiertämisen, salakuljetuksen ja petosten ehkäisemiseksi sekä erityisestä tekstiilejä koskevasta erityissuoja-toimenpiteestä tuonnin lisääntymisestä johtuvien vakavien kansallisten haittojen tai markkinahäiriöiden varalta.

Luku 4 käsittelee **alkuperäsääntöjä**. Sopimuksella luodaan yksinkertaiset alkuperäsäännöt, joiden tavoitteena on tukea alueellisia hankintaketjuja sekä varmistaa, että sopimushyödyt kohdistuvat sopimusmaille eivätkä kolmansille maille. Yhteisillä säännöillä määritellään ne edellytykset, joilla tuotteille voidaan myöntää TPP-sopimuksen tullietuuksiin oikeuttava alkuperä. Tuotekohtaiset alkuperäsäännöt ovat sopimustekstin liitteenä. TPP sopimus pitää sisällään kumulaatiosäännön, jonka mukaan mistä tahansa TPP-alueelta peräisin olevia panostuotteita kohdellaan samanarvoisesti silloin,

kun tuotanto tapahtuu TPP-alueella. Osapuolet ovat sopineet myös säännöistä, jotka helpottavat yritysten toimintaa läpi koko TPP-sopimusalueen luomalla sopimusalueelle yhteisen TPP-alkuperän todistamis- ja tarkastusmenettelyn. Tuojilla on mahdollisuus hakea tullietuuskohtelua edellyttäen, että tuojalla on vaatimusten täyttymisen osoittavat todisteet. Luvussa säädetään myös alkuperän valvontaa ja jälkitarkastuksia koskevista viranomaismenettelyistä

Luku 5 koskee **tullimenettelyjä ja kaupan helpottamista**. Osapuolet ovat sopineet WTO-sitoumuksia täydentävistä toimista kaupan helpottamiseksi, tullitoimien läpinäkyvyyden lisäämiseksi sekä tulliviranomaisten luotettavuuden varmistamiseksi. Osapuolet ovat sitoutuneet lisäämään läpinäkyvyyttä julkaisemalla tullimenettelyihin liittyvät lait ja säännöt. Lisäksi on sovittu, ettei tuotteiden vapaaseen liikkeeseen laskua tule viivästyttää tarpeettomasti silloinkaan, kun tulli ei ole tehnyt lopullista päätöstä tuotteille osoitetuista tullimaksujen määrästä. Osapuolet sopivat edistävänsä tullausarvon määrityspäätöksiä sekä muita kaupan ennustettavuutta lisääviä toimia. Lisäksi on sovittu rikkomuksista seuraavien rangaistusmaksujen puolueettomasta ja läpinäkyvästä toimeenpanosta. Pikarahtien (express shipping) keskeisestä merkityksestä johtuen sopimusmaat ovat sitoutuneet nopeuttamaan tullimenettelyjä pikarahtien osalta. Osapuolet ovat myös sopineet tiedonvaihdoista tarvittaessa, salakuljetuksen ja tullimaksujen kiertämisen torjumiseksi ja tullitoimintaa koskevien lakien toimeenpanon edistämiseksi.

Luku 6 käsittelee **terveys- ja kasvinsuojelutoimia (SPS)**. Terveys- ja kasvinsuojelusääntöjä kehittäessään, osapuolet ovat edistäneet yhteistä tahtotilaa läpinäkyvien, syrjimättömien ja tieteeseen perustuvien sääntöjen takaamiseksi sekä varmistaneet oikeutensa suojella ihmisten, eläinten ja kasvien elämää tai terveyttä maidensa alueella. Sopimuksen säännöt perustuvat WTO:n SPS-sopimuksen sääntöihin riskien hallitsemiseksi ja tunnistamiseksi tavalla, joka ei tarpeettomasti rajoita kauppaa. Osapuolet sallivat julkisen kommentoinnin ehdotettuihin SPS-toimenpiteisiin päätöksenteon ohjaamiseksi sekä varmistavat, että kauppiat ymmärtävät noudatettavat säännöt. Osapuolet sopivat, että tuontimenettelyt perustuvat tuontiin liittyviin riskeihin ja tuontitarkastukset suoritetaan viivästyksettä.

Osapuolet sopivat myös, että tarvittavat ihmisten, eläinten ja kasvien elämää tai terveyttä suojelevat suojatoimenpiteet ovat sallittuja, kunhan toimeenpaneva sopimusosapuoli ilmoittaa toimenpiteestä muille sopimusosapuolille. Tieteellinen näyttö suojatoimenpiteelle tulee suorittaa kuuden kuukauden kuluessa toimeenpanosta ja tulokset on pyynnöstä toimitettava muille osapuolille. Lisäksi osapuolet sitoutuvat parantamaan tietojen vaihtoa liittyen vastaavuuteen tai alueellistamiseen ja edistämään järjestelmäperusteisia tarkastuksia viejäosapuolen valvonnan tehokkuuden arvioimiseksi. SPS-asioissa syntyvien riitatapausten nopeaksi ratkaisemiseksi osapuolet ovat sopineet valtiodenvälisen kuulemismekanismin perustamisesta.

Luku 7 käsittelee **kaupan teknisiä esteitä (TBT)**. Osapuolet ovat sopineet läpinäkyvistä ja syrjimättömistä säännöistä koskien teknisten määräysten, standardien ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyjen laatimista kuitenkin säilyttäen sopimusosapuolten kyvyn oikeutettujen politiikkatavoitteiden täyttämiseksi. Osapuolet sopivat, ettei sääntelyllä aiheuteta tarpeettomia kaupanesteitä. Osapuolet ovat sopineet säännöistä, joilla helpotetaan yritysten vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyjen hyväksymisprosesseja. Osapuolet sitoutuvat parantamaan julkisia kommentointimahdollisuuksia valmistellessaan teknisiä määräyksiä, standardeja ja vaatimustenmukaisuuden arviointimenettelyjä. Sopimuksessa varmistetaan, että yrityksille annetaan riittävä aika sopeutua uusiin sääntöihin. Sopimuksen liitteissä on määrätty tiettyjä sektoreita, joiden osalta TPP-sopimuksen osapuolten sääntelyä yhdenmukaistetaan. Näitä ovat kosmetiikka, lääkinnälliset laitteet, lääkkeet, tieto- ja

viestintäteknikkatuotteet, viinit ja väkevät alkoholijuomat, esipakattujen ruokien pakkausmateriaalit ja lisäaineet sekä luomutuotannon piirissä olevat maataloustuotteet.

Luku 8 käsittelee **kauppaa korjaavia toimenpiteitä** ja pyrkii edistämään toimenpiteiden läpinäkyvyyttä sekä asianmukaista menettelyä tunnistamalla parhaita toimintatapoja kuitenkin vaikuttamatta osapuolten WTO-sitoumuksiin. Luvussa säädetään **siirtymäkauden suojoitoimenpidemekanismita**, jota voidaan käyttää, jos tullimaksujen poistamisen seurauksena tuonti on kasvanut huomattavasti ja se uhkaa tai vahingoittaa merkittävästi sopimusosapuolen kansallista sektoria. Suojatoimenpide saa olla käytössä korkeintaan kaksi vuotta, yhden vuoden jatkamismahdollisuudella, mutta purkamisen tulee tehdä progressiivisesti, jos voimassaoloaika ylittää vuoden. Suojatoimenpiteen käyttöön liittyy ilmoitus-, konsultaatio- sekä yhteisesti sovittuja kompensatiovaatimuksia. Samanaikaisesti yhteen tuotteeseen saa kohdistua ainoastaan yksi TPP-sopimuksessa sallittu suojoitoimenpide. Osapuolet eivät saa käyttää siirtymäkauden suojoitoimenpiteitä millekään tuotteelle, jotka kuuluvat TPP:n vientitullikiintiöiden piiriin sekä osapuolten tulee poistaa TPP-sopimuksen alaisuudessa oleviin tuotteisiin sovellettavat WTO-suojatoimenpiteet, ellei niihin kohdistu uhkaa tai vakavaa haittaa.

Luku 9 käsittelee **investointeja**. Osapuolet asettavat säännöt, jotka luovat edellytykset syrjimättömien investointipolitiikkojen ja –suojan kehittämiseksi, ja joilla varmistetaan perusoikeuksien mukainen lain suoja, kuitenkin vaikeuttamatta osapuolten julkispolitiikan tavoitteiden saavuttamista. TPP kattaa sellaisen investointisuojan, joka on löydettävissä myös muista investointisopimuksista. Investointeja koskeva luku kattaa kansallisen- ja suosittumuiskohdelun; investointeihin liittyvät vähimmäisnormit kansainvälisen tapaoikeuden mukaisesti; ei-julkisiin tarkoituksiin kohdistuvan, tarkoituksenmukaisesti otettoman menettelyn tai korvauksettoman pakkolunastuksen; sisältövaatimusten kiellon, esimerkiksi paikallisuusvaatimusten tai teknologian paikallisuusvaatimusten osalta; investointivarojen vapaan siirron, johon sopimuksessa on myönnetty muutamia poikkeuksia (valtioille taataan joustoa hallinnoida epävakaita pääomavirtoja määritetyillä väliaikaisilla suojoitoimenpiteillä).

Investoinneista sovitaan negatiivilistalla, joka on laadittu samaa periaatetta noudattaen kuin luvussa 10. Luku sisältää läpinäkyvän kansainvälisen investointien riitojenratkaisua käsittelevän välimiesmenettelyn, joka on varustettu vahvoilla suojoitoimenpiteillä [safeguards] väärinkäytön, perättömien syytteiden torjumiseksi ja valtioiden itsenäisen oikeuden takaamiseksi säännellä julkisia intressejä; kuten terveyttä, turvallisuutta ja ympäristöä. Menettelyä koskeviin suojoitoimenpiteisiin sisältyy: läpinäkyvä välimiesmenettely, amicus curiae-lausunnot, ei-asianosaisen lausunnot, nopeutettu tarkastus syytteiden perättömyydestä ja mahdollisista asianajajien palkoista, välituomion tarkastusmenettely (review procedure for an interim award), TPP-osapuolten sitovat yhteiset tulkinnat; syytteiden nostamista koskevat aikarajat; ja säännöt syytteen nostamisen ehkäisemiseksi samanaikaisesti rinnakkaisissa menettelyissä.

Luku 10 koskee **rajat ylittävää palvelukauppaa**. TPP kattaa ydinvelvoitteet, jotka perustuvat WTO-sitoumuksiin sekä muihin kauppasopimuksiin (ml. kansallinen- ja suosittumuuskohtelu; markkinoillepääsy, jonka mukaan yksikään sopimusosapuoli ei saa asettaa määrällisiä rajoitteita palveluiden tarjontaan; tai vaatia erillistä oikeussubjektia, yhteishanketta tai paikallisuutta tarjotakseen palveluita toisen osapuolen markkinoilla.). Osapuolet ovat sopineet sitoumuksista **negatiivilistaukseen** perustuvassa menettelyssä. Ulkopuolelle luetut palvelut on mainittu yhdessä tai kahdessa maakohtaisessa sopimusliitteessä, jossa on listattuna (1) nykyiset toimenpiteet, mistä ei tehdä rajoittavampia ja mitkä sidotaan tulevaisuudessa vapautettaviksi, sekä (2) sektorit ja politiikat, joiden osalta tulevaisuudessa säilytetään täysi toimivalta.

Osapuolet sopivat myös toimenpiteiden tarkoituksenmukaisesta, tavoitteellisesta ja puolueettomasta hallinnoimisesta ja hyväksyvät säännöt läpinäkyvyydestä koskien tulevaisuuden palvelusääntöjen kehittämistä. Sopimuksessa osapuolet sopivat kieltävänsä rajat ylittävään palvelun tarjoamiseen liittyvät varojen vapaat siirrot. Lisäksi lukuun sisältyy **ammattipalveluita** koskeva liite lisensioinnin tunnustamisen ja muuhun sääntelyyn liittyvän yhteistyön lisäämiseksi sekä liite **pikalähetysten toimituspalveluita koskien**.

Luku 11 käsittelee **rahoituspalveluita** ja se kattaa tärkeitä rajat ylittäviä ja investointeja koskevia markkinoillepääsyn mahdollisuuksia, säilyttäen kuitenkin sopimusosapuolten mahdollisuuden säännellä rahoitusmarkkinoita ja -instituutioita sekä käyttää suojatoimenpiteitä kriisin puhjetessa. Luku sisältää perusvelvoitteet muista kauppasopimuksista, kuten kansallisen- ja suosituimmuuskohtelun, markkinoillepääsyn ja tiettyjä säännöksiä investointiluvusta (mm. vähimmäisnormit). Sopimuksella mahdollistetaan rajat ylittävää kauppaa tiettyjen rahoituspalveluiden osalta eikä vaadita toimijan fyysisistä sijoittumista maahan, jossa palvelu toteutetaan. TPP-sopimusosapuoli voi tarjota uuden rahoitusalan palvelun toisen sopimusosapuolen markkinoilla, jos kansalliset markkinoilla toimivat yrityksen niin sallivat. Maakohtaisista poikkeuksista sääntöihin määrätään kahdessa sopimusliitteessä, luvun 10 liitteiden mukaisesti.

Sopimusosapuolet asettavat säännöt, joilla virallisesti tunnustetaan sääntelytoimenpiteiden tärkeys nopeutettaessa vakuutuspalveluiden ja -toimenpiteiden saatavuutta, joiden tarjoajana ovat lisensoitujen vakuutuspalveluyritykset. Lisäksi sopimus sisältää erityisiä sitoumuksia salkunhoitoon (portfolio management), elektronisten maksukorttien palveluihin sekä tiedon käsittelyyn liittyvään tietojen siirtoon. Rahoituspalveluita käsittelevässä luvussa säädetään riitojenratkaisusta liittyen tiettyihin säännöksiin, läpinäkyvän ja neutraalin välimiesmenettelyn avulla. Se sisältää erityissäädöksiä investointeja koskevien vähimmäisnormien osalta sekä säädöksiä välimiehien rahoitusalan asiantuntemuksesta; erityisen valtioiden välisen mekanismin, jolla helpotetaan vakautta lisäävien poikkeusten soveltamista ja muita investointiriitoihin liittyviä poikkeuksia. Se sisältää myös poikkeuksia, joilla varmistetaan osapuolten itsenäisyys ja kyky säädellä rahoitussektorin vakautta sekä raha- ja finanssipolitiikkaa.

Luvussa 12 käsitellään **liikehenkilöiden (business persons) tilapäistä oleskelua**, ja sopimusosapuolten virkamiehiä kannustetaan jakamaan tietoa liikehenkilöiden tilapäisestä oleskelusta. Tällä pyritään varmistamaan hakemusmaksujen tarkoituksenmukaisuutta ja hakemusten päätösten nopeuttamista sekä parantamaan hakijoiden informaation saantia. Osapuolten sopivat, että tilapäistä oleskelua koskevat vaatimukset ovat julkisesti saatavilla selvitysten kanssa. Osapuolet sopivat jatkuvasta yhteistyöstä tilapäistä oleskelua koskevissa asioissa, kuten viisumien käsittelyssä. Lähes kaikki TPP-osapuolet ovat tehneet sitoumuksia liikehenkilöiden väliaikaista oleskelua koskien, jotka on kirjattu sopimusliitteeseen.

Luku 13 koskee **televiestintää**, jossa osapuolet sopivat tehokkaan ja luotettavan televiestintäjärjestelmän varmistamisesta alueellaan, sillä se on keskeistä alueen palveluyritysten toiminnalle. TPP:n kilpailua edistävät verkkoihin pääsyyn liittyvät säännöt kattavat myös puheluntarjoajat. Osapuolet sitoutuvat varmistamaan, että heidän alueellaan toimivat keskeisimmät telekommunikaatiopalveluiden tarjoajat tarjoavat sopimuksessa määritellyt toimet tarkoituksenmukaisessa aikataulussa. Jos lisensiointia vaaditaan, osapuolten tulee varmistaa prosessin läpinäkyvyys ja syrjimättömyys erityisesti erityisten teknologioiden kohdalla. Lisäksi osapuolet sitoutuvat hallinnoimaan toimenpiteiden allokaatiota ja rajallisten telekommunikaatioresurssien käyttöä, taajuudet, numerot, asennusoikeudet mukaan luettuina, tavoitteiden mukaisesti ajallaan, syrjimättömästi ja läpinäkyvästi. Osapuolet tunnustavat markkinavoimien ja kaupallisten neuvotteluiden tärkeyden telekommunikaatiosektorilla. Osapuolet

sopivat myös, että ne pyrkivät edistämään kilpailua kansainvälisiin roaming-palveluihin liittyen ja pyrkivät helpottamaan roamingille vaihtoehtoisten palveluiden käyttöä.

Luku 14 käsittelee **elektronista kaupankäyntiä**, jossa osapuolet sitoutuvat varmistamaan globaalien tiedon ja datan liikkumisen, joka toimii internetin ja digitaalitalouden perustana julkispolitiikan tavoitteiden, kuten henkilökohtaisen tietosuojan, mukaisesti. Sopimusosapuolet sopivat, etteivät ne vaadi TPP-sopimuksen osapuolten yrityksiltä datansäilyttämiskeskusten perustamista edellytyksenä markkinoilla toimimiselle. Lisäksi pääsyä ohjelmistokodeihin tai niiden siirtämistä ei vaadita. Luvussa kielletään elektroniseen kaupankäyntiin liittyvien tullien käyttöönottoaminen sekä ehkäistään TPP-osapuolten syrjivien toimenpiteiden käyttö tai suora syrjimin.

Kuluttajien suojelemiseksi osapuolet ovat sopineet kuluttajansuojalakien säätämisestä ja ylläpitämisestä liittyen petolliseen ja harhaanjohtavaan markkinointiin verkossa. Lisäksi sopimuksella varmistetaan yksityisydensuojan ja muiden kuluttajaa suojelevien toimenpiteiden täytäntöönpano TPP-sopimuksen kattavalla alueella. Osapuolet on veloitettu toimenpiteisiin, joilla voidaan pysäyttää ei-toivottuja kaupallisia sähköpostiviestejä. Sähköisen kaupan helpottamiseksi osapuolia kannustetaan paperittomaan kaupankäyntiin yrityssektorin ja valtion välillä (ml. elektroniset tulliasiakirjat, sähköinen allekirjoitus, todentaminen.). Luku sisältää useita maakohtaisia poikkeuksenalaisia toimenpiteitä. Osapuolet sitoutuvat tekemään yhteistyötä pk-yritysten elektroniseen kaupankäyntiin liittyvien hyötyjen kartuttamiseksi. Luvussa kannustetaan osapuolia yhteistyöhön politiikkojen luomisessa, jotka käsittelevät henkilötietosuojaa, kuluttajan verkkosuojaa, tietoverkkoturvallisuusuhkia ja tietoturvallisuus-kapasiteettia.

Luvussa 15 käsitellään **julkisia hankintoja**. Osapuolet ovat halukkaita pääsemään toistensa laajoille julkisten hankintojen markkinoille läpinäkyviin, ennustettaviin ja syrjimättömiin sääntöihin perustuen. Osapuolet sitoutuvat kansallista kohtelua koskeviin perusehtoihin ja syrjimättömyyteen. Osapuolet sopivat olennaisen tiedon julkistamisesta ajallaan salliakseen riittävän aikajakson tarjoajille tarjouksiin liittyvien asiakirjojen hankkimiseen ja tarjousten jättämiseen sekä sopivat tarjouksien tasapuolisen ja puolueettoman kohtelun sekä takaavat luottamuksellisuuden. Lisäksi osapuolet sopivat reilujen ja tavoitteellisten teknisten vaatimusten asettamisesta sekä siitä, että tarjoukset hyväksytään puhtaasti perustuen tarjouskilpailumenettelyssä esitettyihin arvostelukriteereihin. Lisäksi osapuolet sopivat valituksia tai tarjousten hyväksymistä koskevia kysymyksiä käsittelevän toimielimen perustamisesta. Jokainen osapuoli hyväksyy positiivilistan niistä yksiköistä ja toiminnoista, mitkä katetaan julkisia hankintoja käsittelevässä luvussa. Positiivilista on sopimuksen liiteosissa.

Luku 16 käsittelee **kilpailupolitiikkaa**. Osapuolet sopivat säännöistä, joilla veloitetaan ylläpitämään kilpailunvastaisen liiketoiminnan ehkäisevää oikeusjärjestelmää sekä estämään kuluttajia vahingoittavaa petollista ja harhaanjohtavaa kaupallista toimintaa. Toimivan oikeusjärjestelmän ylläpitämiseksi, osapuolet perustavat uuden tai ylläpitävät olemassa olevaa hallintoelintä, joka on vastuussa kansallisen kilpailulainsäädännön toteuttamisesta. Osapuolet sopivat yhteistyön tekemisestä kilpailupolitiikan ja kilpailulain tehokkaan täytäntöönpanon toteuttamiseksi ilmoitus- ja kuulemismenettelyn sekä tiedonvaihdon muodossa. Sopimusmaat sopivat veloitteista koskien asianmukaista menettelyä ja menettelyn oikeudenmukaisuutta sekä yksityisiä oikeuksia ryhtyä toimiin kilpailulainsäädännön aiheuttaman vääryyden johdosta. Kilpailupolitiikkaa käsittelevä luku ei kuulu riitojenratkaisumenettelyn piiriin, mutta osapuolia voidaan kuulla siihen liittyvistä ongelmista.

Luku 17 koskee **valtionyhtiöitä ja valtion nimeämiä monopoleja**, joilla on useissa TPP-sopimusmaissa keskeinen rooli julkisten palveluiden tarjoajana. Luku kattaa suuret kaupallista toimin-

taa harjoittavat valtionyhtiöt. Osapuolet sopivat varmistamaan valtionyhtiöidensä toiminnan perustuvan kaupalliseen harkintaan, paitsi jos tämän mukainen toiminta on ristiriidassa julkisten palveluiden tarjontaan liittyvien mandaattien kanssa. Osapuolet sopivat, että valtionyhtiöt tai nimetyt monopolit eivät syrji muiden sopimusosapuolten yrityksiä, tuotteita tai palveluita.

Osapuolet sopivat antavansa tietoa toistensa tuomioistuimille ulkomaisten valtionyhtiöiden kaupallisia aktiviteetteja koskevasta toimivallasta alueillaan ja varmistamaan viranomaisten yksityisiä ja valtionyhtiöitä kohtaan harjoittaman kohtelun puolueettomuuden. Osapuolet sopivat olla aiheuttamatta vahinkoa toisten osapuolten tavoitteille tai toiminnalle antamalla epätodenmukaista informaatiota valtionyhtiöille, jotka toimivat osapuolen alueella. Osapuolet sopivat jakavansa keskenään listan toimivista valtionyhtiöistään ja sitoutuvat antamaan tarvittaessa lisätietoa mm. omistussuhteista ja hallinnoinnista. Luvussa säädetään liitteessä mainittavista poikkeuksista, kuten kansallisen tai globaalin hätätilan ilmentymisestä sekä maakohtaisista poikkeuksista.

Luku 18 käsittelee **henkistä omaisuutta** (IP). Luku kattaa patentit, tuotemerkit, tekijänoikeudet, teolliset mallit, maantieteelliset merkinnät, liikesalaisuudet, muut henkisen omaisuuden muodot ja IP-sääntöjen toimeenpanemisen sekä muut alueet, joista osapuolet ovat erikseen sopineet. Tavoitteena on helpottaa yritysten mahdollisuuksia etsiä, rekisteröidä ja suojella teollis- ja tekijänoikeuksia uusilla markkina-alueilla, jotka ovat erityisen tärkeitä pienille yrityksille.

Luku asettaa patenteille standardit WTO:n TRIPS-sopimuksen ja kv. parhaiden käytänteiden mukaisesti. Tavaramerkeissä se antaa suojan brändi-nimille ja muille yritysten ja yksityisten käyttämille merkeille, joilla näiden tuotteet erottautuvat markkinoilla. Luku vaatii myös läpinäkyvyyttä sekä suoja-keinoja uusien maantieteellisten merkintöjen suojaamiseen liittyen, ml. maantieteelliset merkinnät, jotka on tunnustettu tai suojattu kv. sopimuksilla. Näihin sisältyy tavaramerkin ja maantieteellisen merkinnän suhteiden vahvistaminen sekä suoja-keinoja yleisesti käytettyihin nimityksiin liittyen.

Luku sisältää lisäksi lääkkeisiin liittyviä määräyksiä, jotka sekä kannustavat innovatiivisten ihmishenkiä pelastavien lääkkeiden kehittämiseen että helpottavat geneeristen lääkkeiden saatavuutta, huomioiden ne aikatarpeet, joita eri osapuolilla on kyseisten vaatimusten täyttämiseksi. Luvussa on sitoumuksia, jotka koskevat uuden lääkkeen tai maatalouskemikaalin osalta markkinointiluvan saamiseksi toimitetun julkistamattoman ja muun tiedon suojaaja. Luku myös vahvistaa uudelleen osapuolten sitoutumisen WTO:n vuoden 2001 TRIPS-sopimusta ja kansanterveyttä koskevaan julistukseen, ja erityisesti vahvistaa, ettei osapuolia estetä tekemästä toimenpiteitä kansanterveyden suojaamiseksi, ml. epidemioiden, kuten HIV/AIDS, tapauksessa.

Tekijänoikeuksissa IPR-luku luo sitoumukset, jotka vaativat teosten, esitysten ja äänitteiden suojaamisen, kuten musiikkikappaleet, elokuvat, kirjat ja ohjelmistot, sekä sisältää tehokkaat ja tasapainoiset määräykset koskien teknologisia suoja-keinoja sekä oikeuksien hallinnointitietoja. Näitä sitoumuksia täydentää se, että luku velvoittaa osapuolia jatkuvasti etsimään tekijänoikeusjärjestelmien tasapainoa, muiden muassa laillisiin tarkoituksiin kuuluvien poikkeuksien ja rajoitusten myötä, ml. digitaalisessa toimintaympäristössä. Luku vaatii osapuolia perustamaan tai ylläpitämään välityspalvelujen tarjoajia koskien puitteet niiden tekijänoikeuksiin liittyvien vastuiden rajoista (safe harbors for IPs). Veloitteet eivät salli osapuolia tekemään niistä ehdollisia siltä osin, että palveluntarjoajat monitoroisivat järjestelmiään IP-oikeuksia loukkaavan toiminnan varalta.

Lopuksi TPP-osapuolet sopivat tarjoavansa vahvan täytäntöönpanoa koskevan järjestelmän, ml. esimerkiksi siviilioikeudelliset menettelyt, väliaikaiset toimenpiteet, rajamenettelyt sekä rikosoikeudelliset menettelyt ja rangaistukset kaupallisen mittakaavan toiminnasta tavaramerkkiväärennöksissä tai teki-

jänoikeuksiin ja lähioikeuksiin liittyvässä piratismassa. Erityisesti TPP-osapuolet tarjoavat juridiset keinot estää liikesalaisuuksien väärinkäyttö ja luovat rikosoikeudelliset menettelyt ja rangaistukset liikesalaisuuksien varastamisesta, ml. kybervarkauksissa ja camcordingissa.

Luku 19 käsittelee **työelämän sääntöjä**. Kaikki sopimusosapuolet ovat ILO:n jäseniä ja tunnustavat kansainvälisten työelämän oikeuksien tärkeyden. Osapuolet sopivat ylläpitävänsä lakeja ja huomioivansa toiminnassaan ILO:n vuoden 1998 julistuksessa asetettuja periaatteita. Osapuolet sopivat asettavansa minimipalkkausta, työaika ja työturvallisuutta ja -terveyttä koskevat lait, jotka ovat voimassa myös vientiteollisuuden vapaa-alueilla. Osapuolet sopivat, etteivät ne poikkea edellä mainitusta laeista investointien tai kaupan hyväksi tai jätä soveltamatta lakeja niin, että ne vaikuttaisivat osapuolten väliseen kauppaan tai investointeihin. Osapuolet sitoutuvat poistamaan pakkotyön alueiltaan, luku sisältää sitoumuksia rajoittaa pakko- tai lapsityövoimalla tuotettujen tuotteiden tuonti riippumatta tuotteen alkuperämaasta. Jokainen TPP-osapuoli sitoutuu läpinäkyvään, tasapuoliseen ja reiluun työläinsäädännön noudattamiseen.

Luvussa tehdyt sitoumukset ovat riitojenratkaisumenettelyn piirissä, joista säädetään riitojenratkaisua koskevassa luvussa. Lisäksi luvussa sovitaan työelämän kysymyksiä koskevien riitojen ratkaisemiseksi perustettavasta vuoropuhelusta, jolla voidaan nopeuttaa kiistojen käsittelyä. Työvoimaa koskevalla luvulla perustetaan myös työelämän kysymykset kattava yhteistyömekanismi. Luvussa tehdyt sitoumukset ovat riitojenratkaisumenettelyn piirissä, joista säädetään riitojenratkaisua koskevassa luvussa. Lisäksi luvussa sovitaan riitojen ratkaisemiseksi työvoimadialogin perustamisesta, jolla voidaan nopeuttaa työvoimaan liittyvien kiistojen käsittelyyn päätymistä. Työvoimaa koskevalla luvulla perustetaan myös työvoimaan liittyvä yhteistyömekanismi.

Luku 20 käsittelee **ympäristöä**, jossa osapuolet tunnustavat TPP-alueen olevan merkittävä ihmisten, villieläinten, kasvien ja meressä elävien lajien elinympäristö, ja jakavat vahvan yhteisen tahtotilan luonnon suojelemiseksi. Osapuolet sopivat toimivasta ympäristölakien toimeenpanosta sekä siitä, ettei kaupankäynnin tai investointien kustannuksella heikennetä ympäristön tilaa. Osapuolet lupaavat täyttävänsä CITES-sitoumuksensa (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) ja tekevänsä yhteistyötä estääkseen laiton eläimistöön ja kasveihin kohdistuvaa kauppaa. Lisäksi osapuolet sopivat edistävänsä kestävä metsienhoitoa, uhanalaisten eläimistöön ja kasviston suojelua erityisesti suojelemalla luonnonalueita, kuten kosteikkoja. Mertensuojelun osalta osapuolet ovat sopineet kestävästä kalastuksenhoidosta suojellakseen tärkeitä merieläinlajeja, ml. hait, sekä laittoman kalastuksen torjumisesta, ylikalastuksen rajoittamisesta ja vahingollisten kalastustukien myöntämisestä sekä raportoimattoman, laittoman ylikalastuksen torjumisen estämisestä. Osapuolet sopivat myös läpinäkyvyyden lisäämisestä uusia tukia asettaessa.

Osapuolet sitoutuvat suojelemaan meriympäristöä laivojen aiheuttamalta saastuttamiselta sekä otsonikerrosta sitä heikentäviltä aineilta. Osapuolet vahvistavat sitoumustensa toimeenpanon monenkeskisillä ympäristösopimuksilla (MEAs), joihin ne ovat sitoutuneet. Osapuolet sitoutuvat läpinäkyvään tiedonantoon ympäristöä koskevasta päätöksenteosta ja toimeenpanosta sekä sen noudattamisesta. Lisäksi osapuolet sopivat julkisten kuulemisten järjestämisestä ympäristösäädösten kehittämisen yhteydessä. Osapuolet sopivat vapaaehtoisten ympäristöaloitteiden lisäämisestä, kuten yritys vastuuhjelmista. Lisäksi osapuolet sitoutuvat yhteistyöhön yleisen edun hyväksi, mukaan lukien luonnon suojeluun, kestävään biodiversiteetin hyödyntämiseen ja vähähiiliseen yhteiskuntamalliin siirtymisen. Ympäristöluvussa mainitut asiat ovat riitojenratkaisumekanismien alaisuudessa, joka on määritelty sitä erikseen koskevassa luvussa 28.

Luku 21 käsittelee **yhteistyötä ja valmiuksien kehittämistä**. TPP-sopimusmaat ovat hyvin monimuotoisia. Osapuolet tunnustavat, että vähemmän kehittyneet jäsenmaat saattavat kohdata haasteita sopimuksen toimeenpanossa sekä sen luomien mahdollisuuksien hyödyntämisessä. Luvussa perustetaan komitea, jonka avulla tunnistetaan ja tarkastellaan alueita, joissa yhteistyötä ja valmiuksien kehittämistä tulisi suorittaa.

Luku 22 käsittelee **kilpailukykyä ja liiketoimien helpottamista**. Luku tähtää yleisesti Aasian ja Tyynenmeren alueen kilpailukykyyn parantamiseen ja sen tuomien etujen täysimuotoiseen hyödyntämiseen. Luvussa luodaan virallinen mekanismi TPP:n tuoman kilpailukykyyn tarkastelulle maiden keskinäisten ja maiden välisten dialogien avulla, joihin osallistuvat lisäksi liike-elämä sekä kansalaisyhteiskunta. Painopisteenä ovat alueellisten tuotantoketjujen syventäminen, edistymisen arviointi, uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen ja mahdollisten esteiden tunnistaminen ja niistä ilmoittaminen. Lisäksi luvussa perustetaan komitea, joka tapaa säännöllisin väliajoin keskustellakseen kilpailukykyyn, liiketoimien helpottamiseen sekä alueelliseen taloudelliseen yhteistyöhön liittyvistä aiheista.

Luku 23 käsittelee **kehitystä**. Sopimusosapuolet varmistavat, että TPP mahdollistaa korkealuokkaisen mallin kaupalle ja taloudelliselle yhteistyölle, erityisesti siten, että osapuolet voivat hyötyä siitä ja toimeenpanna kaikki sitoumuksensa. Kehitysluvussa on kolme erityistä yhteistyöhön liittyvää osaluuetta, joita tulee sopimuksen voimaan astuessa harkita: (1) laaja-alainen taloudellinen yhteistyö, johon kuuluvat kestävä kehitys, köyhyyden vähentäminen ja pienten yritysten aseman parantaminen, (2) naiset ja talouskasvu, mukaan lukien naisten osaamisen kehittäminen ja osallistaminen työmarkkinoille, teknologian käyttöönotto ja rahoitus, naisille suunnattujen johtajuusjärjestelmien kehittäminen, ja työpaikan joustavuuteen liittyvien parhaiden käytäntöjen tunnistaminen, (3) koulutus, tiede ja teknologia, tutkimus ja innovaatio. Luvussa perustetaan kehityskomitea, joka tapaa säännöllisesti vapaaehtoisen työn edistämiseksi ja uusien mahdollisuuksien tunnistamiseksi.

Luku 24 käsittelee **pieniä ja keskisuuria yrityksiä**. Osapuolet pitävät tärkeänä, että sopimus edistää pk-yritysten osallistumista kaupankäyntiin ja sitä, että myös pk-yritykset voivat hyödyntää sopimuksen mukanaan tuomat hyödyt täysipainoisesti. Pk-yritysten asemaan on kiinnitetty huomiota sopimuksen eri kappaleiden yhteydessä läpileikkaavasti. Tämän lisäksi erityisessä pk-yrityksiä koskevassa kappaleessa kukin sopimusosapuoli sitoutuu perustamaan helppokäyttöiset verkkosivut, joissa annetaan tietoa pk-yritysten kannalta oleellisista säädöksistä, velvoitteista ym., ja ohjeistusta pk-yritysten toiminnan helpottamiseksi. Luvussa perustetaan säännöllisesti kokoontuva komitea, joka käsittelee sopimuksen alaan liittyviä pk-yrityksiä koskevia asioita

Luku 25 koskee **sääntelyn yhdenmukaisuutta**, jonka toivotaan takaavan avoimen, tasapuolisen ja ennustettavan sääntely-ympäristön luomista liiketoiminnalle. Luku tavoittelee sääntely-yhteistyön lisäämistä maiden välillä ja sen toivotaan edistävän viranomaisten välistä yhteistyötä. Se rohkaisee laajasti hyväksytyjen hyvien sääntelykäytäntöjen käyttöä, kuten esimerkiksi vaikutustenarviointia. Luku sisältää säädöksiä, joilla helpotetaan sääntöjen selkeää ja johdonmukaista esittämistä, tiedottamista verkossa, sekä niille asetettujen tavoitteiden saavuttamisen seuranta. Lisäksi osapuolia kannustetaan raportoimaan julkisesti vuosittain siitä, millaista sääntelyä se on aikeissa ottaa käyttöön. Myös tässä luvussa perustetaan komitea, joka seuraa sääntelyn yhdenmukaisuuden toimivuutta. Luvulla ei kuitenkaan rajoiteta osapuolten mahdollisuutta säädellä julkista terveydenhuoltoa, turvallisuutta tai muita julkisia intressejä.

Luku 26 käsittelee **läpinäkyvyyttä ja korruptionvastaisia toimia**. Sopimusosapuolet ovat yksimielisiä hyvien toimintatapojen vahvistamisesta ja lahjonnan sekä korruption aiheuttamien negatiivisten

vaikutusten torjumisesta alueellaan. Osapuolten tulee varmistaa, että lait, säädökset ja hallinnolliset säännöt ovat julkisesti nähtävissä ja niitä on mahdollisuus kommentoida. Osapuolet sopivat sellaisten lakien säätämisestä, ylläpitämisestä ja toimeenpanemisesta, jotka tekevät luvussa mainituista toimista laittomia. Luvussa osapuolet sopivat julkisten viranomaisten kouluttamisesta korruptionvastaisen toimintatavan mukaisesti. Sopimuksen liiteosioissa on lisäksi listattu säädöksiä, joilla edistetään läpinäkyvyyttä ja toimien tasapuolisuutta listauksen ja korvausten suhteen koskien lääketuotteita ja lääkinnällisiä laitteita.

Luku 27 käsittelee **hallinnollisia ja institutionaalisia määräyksiä**. Luku asettaa institutionaalisen kehyksen, jonka avulla osapuolet toimeenpaneavat sopimusta. Luvussa perustetaan TPP-komissio, joka koostuu ministereistä tai korkeista virkamiehistä, ja jonka tarkoituksena on arvioida sopimuksen toimintaa ja tehdä ehdotuksia tulevaisuuden kehityksestä. Luku vaatii jokaista osapuolta määräämään yhteyskeskuksen, jonka kautta viestintä jäsenmaiden välillä on nopeaa ja helppoa. Lisäksi luvussa vaaditaan luomaan mekanismi, jolla erityiskohtelun kohteena olevan osapuolen tulee raportoida sille asetettujen kehitystavoitteiden ja -vaatimusten täyttymisestä.

Luku 28 käsittelee **riitojenratkaisua**. Luvun tarkoituksena on antaa osapuolille mahdollisuus käsitellä TPP-sopimuksen täytäntöönpanoon liittyvät riidat viipymättä. Osapuolet pyrkivät ratkaisemaan riidat ensikädessä yhteistyöllä ja konsultaatioilla sekä käyttämään vaihtoehtoisia riitojenratkaisumekanismeja siinä määrin kuin mahdollista. Muutoin riidat voidaan ratkaista puolueettomissa paneeleissa. Luvussa määriteltyä riitojenratkaisumekanismia sovelletaan kaikkiin sopimuksen osiin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tapausten käsittely on avointa, sillä lausunnot, kuulemiset (elleivät osapuolet toisin päättä) sekä paneelien lopulliset raportit ovat julkisia. Paneelit huomioivat riidan osapuolten alueella sijaitsevien kansalaisjärjestöjen pyynnöt saada toimittaa kirjallisia näkemyksiä riidasta sen käsittelyn aikana.

Jos konsultaatioissa ei päästä ratkaisuun, osapuolet voivat pyytää paneelin perustamista. Tämä tapahtuu 60 päivän kuluessa konsultaatiopyynnön vastaanottamisesta tai 30 päivän kuluessa, jos kyseessä on pilaantuvia tavaroita. Paneelit koostuvat kolmesta kansainvälisen kaupan ja käsiteltävän asian asiantuntijoista, jotka ovat riidan osapuolista riippumattomia. Varmistetaan kuitenkin siitä, että paneeli muodostetaan, vaikka osapuoli ei nimeäisi panelistia määrättyssä ajassa. Riitojenratkaisumekanismiin luotettavuuden varmistamiseksi panelistien tulee noudattaa käytännestäntöjä. Panelistien tulee esittää riidan osapuolille alustava raportti 150 päivän kuluessa viimeisen panelistin nimeämisestä tai 120 päivän kuluessa kiireellisissä tapauksissa (pilaantuvat tavarat). Alustava raportti on luottamuksellinen, jotta osapuolilla on mahdollisuus sen kommentointiin. Lopullinen raportti tulee esittää viimeistään 30 päivän kuluessa alustavan raportin esittämisestä ja tämän jälkeen julkaista 15 päivän kuluessa, ottaen huomioon luottamuksellisen tiedon suojan.

Sääntöjen noudattamisen maksimoimiseksi riitojenratkaisua koskeva luku sallii vastatoimien käytön (esim. myönnytysten peruuttaminen), jos sopimusta loukannut osapuoli ei saata toimiaan yhdenmukaiseksi velvoitteidensa kanssa. Ennen vastatoimien käyttöönottoa, sopimusta loukannut osapuoli voi neuvotella tai sovittaa kohtuullisen määräajan, jonka aikana rikkomus korjataan.

Luku 29 käsittelee **poikkeuksia** ja sillä varmistetaan tarvittava joustavuus jäsenmaille säädellä julkisia intressejään. Lukuun on sisällytetty yleiset tavarakauppaan liittyvät poikkeukset, jotka on mainittu GATT 1994 artiklassa XX. Luku sisältää myös samanlaisia yleisiä palveluihin liittyviä poikkeuksia, jotka mainitaan GATS artiklassa XIV.

Luku sisältää itsenäistä arviointia (self-judging) koskevan poikkeuksen, jota voidaan soveltaa läpi sopimuksen. Tällä menettelyllä taataan, että osapuolet voivat toteuttaa tarvittaessa toimenpiteitä yleisen turvallisuuden ylläpitämiseksi. Luvussa määritellään olosuhteet, joissa sopimuksessa määriteltyjen erityisten suojamekanismien käyttöönotto on sallittua. Lisäksi luvussa sovitaan, että osapuolten ei tarvitse julkaista tietoja, joka on kansallisten lakien vastaisia tai aiheuttaisivat vahinkoa tietyille yrityksille. Osapuolet voivat halutessaan estää investointisuojan riitojenratkaisuun turvautumisen tupakkaa koskevissa sääntelytapauksissa.

Luku 30 sisältää **loppulausekkeet**. Viimeinen kappale määrittelee TPP-sopimuksen toimeenpanotapaa, muuttamista, sopimusten ulkopuolisten maiden tai tullialueiden liittymistä sopimukseen tulevaisuudessa, osapuolten eroamiseen liittyviä toimenpiteitä sekä sopimuksessa käytettäviä autenttisia kieliä. Se myös määrää sopimuksen tallettajan (Depositary for the Agreement), joka on vastuussa dokumenttien vastaanottamisesta ja jakamisesta. Luvussa varmistetaan, että sopimusta on mahdollista muokata kaikkein jäsenten kirjallisen suostumuksen perusteella. Lisäksi luvussa tarkennetaan, että Aasian ja Tyynenmeren alueen taloudellisen yhteistyöfoorumien jäsenten sekä muiden erillisten tulliliittoalueiden on mahdollista osallistua sopimukseen olemassa olevien jäsenten hyväksynnän nojalla.

LIITTEET

-